

JONATHAN LETHEM
DE DISSIDENTEN

ROMAN

VERTAALD DOOR TON HEUVELMANS

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-8802-2

ISBN 978-94-6023-921-2 (e-boek)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Dissident Gardens*

Vertaling: Ton Heuvelmans

Omslagontwerp: Moker Ontwerp

Auteursfoto: John Lucas

Zetwerk: Steven Boland

© 2013 Jonathan Lethem

© 2014 Nederlandse vertaling Ton Heuvelmans en Meulenhoff Boekery bv,
Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk,
fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Voor mijn tachtigjarige vader

DEEL I

STADSDEELFOBIE

I. TWEE PROCESSEN

Als je zwarte smerissen blijft neuken, word je uit de communistische partij getrapt. Dat was het ultimatum, de absurde kern van de boodschap aan Rose Zimmer van de politieke klik die die avond bijeen was gekomen in haar keuken in Sunnyside Gardens. Late herfst, 1955.

Sol Eaglin, Belangrijk Communist, had haar opgebeld. Een ‘commissie’ wilde haar spreken; nee, ze kwamen graag, met alle plezier zelfs, bij haar thuis, vanavond, na hun eigen bijeenkomst aan de andere kant van de Gardens. Was tien uur te laat? Dit is een bevel, geen vraag. Ja, Sol wist hoe hard Rose werkte, dat haar nachtrust belangrijk voor haar was. Hij beloofde dat ze niet lang zouden blijven.

Hoe ging zoiets in zijn werk? Gewoon. Routinematig zelfs. Zulke dingen gebeurden elke dag. Je kon uit de partij worden gegooid omdat je je neus snoot of verdacht vaak met je ogen knipperde. Nu, na al die tijd, was het de beurt aan Rose. Ze had het keukenraam op een kier gezet zodat ze hen kon horen aankomen. Ze had koffiegezet. Geluiden uit de Gardens sijpelden naar binnen; rokers, verliefde paartjes, mikkende pubers op de paden. Hoewel de winterse duisternis al uren geleden was neergedaald over de buurt, was deze avond begin november abnormaal zacht en uitnodigend, de laatste stuiptrekking van de zomer. Er stonden nog meer keukenramen open naar de steeg, stemmen vermengden zich: talloze vijanden van

Rose, veel minder vrienden; anderen, heel veel anderen die haar tolererden. Maar stuk voor stuk kameraden. Die Rose hun respect betoonden, ondanks hun antipathie. Respect om het feit dat ze van haar ontdaan zouden worden door de commissie die nu haar keuken betrad.

Ze waren met z'n vijven, onder wie Eaglin. Te opzichtig gekleed, compleet met vest en colbert, namen ze plaats op haar stoelen alsof ze poseerden voor een Sovjet-Russisch olieverfschilderij, alsof ze op een intellectuele missie waren. Op jacht naar dat spookbeeld, de Dialectische Dinges, terwijl er hier helemaal geen sprake was van dialectiek. Alleen maar van dictatuur. En het opleggen van een bevel. Niettemin besloot Rose vergevingsgezind te zijn. Afgezien van Eaglin waren deze mannen te jong om zoals zij de intellectuele salto's van de jaren dertig te hebben overleefd, het opkomende fascisme in Europa en het Volksfront; tijdens de oorlog waren het nog kinderen geweest. Het waren nietsnutten, mannen die zich hulden in onafhankelijke gedachten maar slaven waren van het groepsjargon van de partij. Niemand in deze keuken had iets te betekenen behalve de enige onafhankelijke of respectvolle onder hen, een ware en veelgeroemde 'fikser', de man van de werkvloer, Sol Eaglin. En ooit de minnaar van Rose. Eaglin met zijn strikje, zijn haarlijn geweken tot achter de hoge boog van zijn schedel, als de ondergaande winterzon. Eaglin, de enige in het gezelschap die mans genoeg was om haar niet aan te kijken, de enige die iets van schaamte voelde om deze vertoning.

Dit was een kwestie van communistische gewoonte, communistisch ritueel: het huiskamerproces, de respectabele lynchmenigte die zich bediende van je gastvrijheid en tegelijkertijd een granaat van partijpolitiek gooide naar je betrokkenheid bij de zaak, een botermesje pakte om eerst een geroosterde boterham te smeren en je daarna los te snijden van datgene waaraan je je leven had gewijd. Maar die communistische gewoonten en rituelen betekenden niet dat die gasten er goed in waren of zich er gemakkelijk bij voelden; Rose was hier de veteraan. Acht jaar geleden had ze zich ook zo'n proces moeten laten welgevalen. Ze zweetten; ze voelde slechts uitputting achter het ge-ahum en het schrapen van kelen.

Het olieverfschilderij praatte over koetjes en kalfjes. Een van hen boog voorover en bekeek Rose' eerbewijs aan Abraham Lincoln, het driepotige tafeltje met daarop haar originele zesdelige Carl Sandburg, een ingelijste foto van haarzelf en haar dochter bij het monument in D.C., en een namaak herinneringsstuiver ter grootte van een schijfje leverworst. De jongeman was blond, net als Rose' eerste echtgenoot – haar enige echtgenoot, maar haar geest bood haar voortdurend deze ontsnappingsmogelijkheid, alsof er een nieuw leven op haar wachtte. De man tilde het medaillon op en hield zijn hoofd idioot schuin, alsof hij onder de indruk was van het gewicht van dat ding en het een nieuw en veelbelovend gespreksonderwerp kon zijn.

‘Eerlijke Abe, hè?’ zei hij.

‘Leg neer.’

Hij keek verongelijkt. ‘Wij weten dat u een voorstander van gelijke burgerrechten bent, mevrouw Zimmer.’

Het was zo'n avond waarop elke opmerking onwillekeurig met een doel trof. Dus dit was de misdaad die de partij had bedacht voor Rose: overdreven enthousiasme in de kwestie van gelijkheid voor negers. In de jaren dertig was ze een ‘voorbarige antifascist’ geweest, zoals dat later door communistenjagers werd genoemd. En nu? Een overgevoelige voorstandster van gelijkberechtiging.

‘Ik had een paar slaven,’ zei Rose, ‘maar die heb ik vrijgelaten.’ In het gunstigste geval een steek onder water naar Sol Eaglin, maar die bleek de jongeman te ontgaan.

Eaglin nam het woord, zoals al die tijd de bedoeling was geweest, om haar ‘af te handelen’. ‘Waar is Miriam vanavond?’ vroeg hij, alsof zijn ongevroegde aanwezigheid in Rose' leven draaglijker werd omdat hij wist hoe haar dochter heette: vriend noch vijand, ondanks het feit dat ze honderden keren naar elkaars gestalte hadden getast in het donker. Eaglin was slechts een karakterloze uitvoerder, een robot van de partijpolitiek. Vanavond bracht daar doorslaggevend bewijs voor, alsof ze dat bewijs nodig had. Je kon een man toelaten in je bed of je lichaam, zijn zenuwstelsel bewerken zoals Paderewski het klavier, zonder zijn brein ook maar één centimeter te kunnen losrukken uit het beton van het dogma.

Of uit het beton van het politiewerk.

Overigens had ze beide mannen ook niet weten los te rukken van hun vrouw.

Als reactie haalde Rose haar schouders op. ‘Ze heeft de leeftijd dat ik blijkbaar niet meer hoeft te weten waar ze uithangt.’ Miriam, het wonderkind, was vijftien. Ze had op de middelbare school de tweede klas al overgeslagen en liep voortdurend weg van huis. Miriam woonde bij andere gezinnen en in de eetzaal van Queens College, waar ze flirtte met joodse en niet-joodse intellectuele charlatans, jongens die een paar jaar eerder nog op hun kop hadden zitten krabben en elkaar hadden afgeranseld met opgerolde stripverhalen op draaikrukken in limonadebars of in de luchtspoorweg, het soort jongens dat niets meer te melden had en zelfs bevend wegkroop zodra ze op hetzelfde trottoir liepen als Rose Zimmer.

‘Stiekem beetje flirten met neef Lenny?’

‘Sol, het enige wat ik je met zekerheid kan zeggen is dat ze niet bij neef Lenny is.’ Het ging om Lenin Angrush, Rose’ achterneefje, die haar de reusachtige nepstuiver had gegeven. Hij noemde zich numismaticus. Lenny, die zich zou verlustigen aan de vijftienjarige Miriam? Dat mocht hij willen.

‘Laten we verder geen tijd verspillen,’ zei de jongeman die aan haar Lincoln-spullen had gezeten. Rose moest de meedogenloze autoriteit van de jeugd niet onderschatten: hij had dat ook een beetje. Eaglin was niet de enige figuur met macht in de kamer alleen omdat hij de enige met macht was die Rose wenste te erkennen. Die jonge gast wilde zich graag onderscheiden, waarschijnlijk vanuit een soort steekspel met de andere aanwezigen omwille van de status van Eaglins protégé. En dat was slechts een voorspel voor een dolkstoot in de rug van Eaglin. Zeker weten.

Arme Sol, echt waar. Nog steeds tot over zijn oren in de paranoïde puinhoop.

Rose schonk koffie voor hen in, voor die dappere trawanten die kwamen verklaren dat ze de verkeerde neger had gekozen. Ze zaten te praten; ze zou eigenlijk moeten luisteren naar het vonnis. Als ze de relatie niet beëindigde, zou ze niet langer het voorrecht hebben

te mogen optreden als notuliste op bijeenkomsten met vakbondsfunctionarissen, waaronder de vakbond van haar eigen werkplek, Real's Radish & Pickle. Ze zou worden ontheven van haar laatste taak binnen de partij. Daar bij Real's genoot Rose het voorrecht in verbijsterde stilte te mogen dienen terwijl haar grofpotige kameraden de arbeiders intimideerden wier dagelijkse werk, wier solidariteit, bestond uit schouder aan schouder staan met de armen diep in tonnen ijskoud pekelwater, zodat de abstracties werden beschaamd van de op de affiches poserende ledenwerfers van de bond, met hun stoere bretels en gestreken ruithemden, en die niet genoeg wisten om zich te schamen voor die zogenaamd proletarische verkleedpartij.

Die mannen in haar huis konden wat haar betreft naar de duivel lopen.

Maar Rose' gebruikelijke woede was ontoereikend voor deze gelegenheid. Deze ethische bandieten in haar keuken, inclusief Eaglin, leken ergens in de verte opgesloten, hun stemmen nauwelijks hoorbaar. De gebeurtenissen in het vertrek werden voor haar afgedraaid als volgens een script, dingen die alleen haar overkwamen, niet een ander. Een eenakter, geschikt voor de socialistische toneelclub van Sunnyside, met Rose' keuken als decor en haar lichaam in de hoofdrol – de gedragingen van haar lichaam waren onderwerp van gesprek – maar verder deed ze niet mee. Het hart, als er een in haar boezem zat, niet aanwezig. *Rose niet meer hier*. Tot deze excommunicatie was al lang geleden besloten. Ze warmde de koffie op, schonk nog eens bij en gunde de lynchers het gebruik van het Meissen-porselein van haar schoonmoeder, terwijl ze, in zulke vage termen dat hun eigen schaamte werd gesust maar niet die van Rose, zinspeelden op haar seksleven. Ze hadden het gore lef haar te komen vertellen met wie ze mocht neuken. Of om precies te zijn: met wie ze níét mocht neuken. Of liever, dat ze helemaal niet mocht neuken. Dat ze geen slaapkamersolidariteit mocht hebben met mannen die, in tegenstelling tot henzelf, over het kaliber en de zelfbeheersing beschikten om haar te begeren, om oneerbiedig te zijn tegenover Rose.

Want die bezetters van haar keuken toonden zelfs tijdens hun beulsmisatie behoorlijk wat eerbied: voor Rose' kracht, voor haar

verleden, voor haar borst die tweemaal de omvang had van die van hen. Voor haar, zij die had gedemonstreerd tegen de viering van de geboortedag van Hitler op Fifth Avenue in New York, terwijl Amerikaanse bruinhemden haar bekogelden met rotte groenten. Zij die had betoogd voor gelijkberechtiging van zwarten bijna voordat ze daar zelf voor hadden betoogd. Revolutie brengen bij de negers: prima. Eén bepaalde zwarte smeris in haar bed: niet zo prima. Wat een hypocrieten! Het woord dat in hun onophoudelijke, zalvende gepraat steeds weer het hardst dreunde was 'contacten'. Ze maakten zich zorgen om haar contacten. Wat ze natuurlijk bedoelden waren de 'contacten' van haar snel ouder wordende joods-communistische vagina met de stevige, liefhebbende penis van de zwarte politie-inspecteur.

Toch nam Rose de bestellingen op als een zwakzinnige serveerster: beetje melk, of liever room? Met suiker? O, liever zwart? Ik drink het ook liever zwart. Haar tong stokte, zonder spitsvondigheden uit te spreken. Als notuliste notuleerde ze, in steno, haar eigen tribunaal alsof het dat van een ander was, op het schrijfblok van een vreemde. Steno, zelfs denkbeeldig steno, een kwestie van vingers die iets krassen op een pagina bijna zonder dat de geest het merkt. Zie hier Rose Zimmer, geboren Angrush, de kwelgeest van Sunnyside, zij die als een bokser had moeten huishouden onder de elastische gestalten die haar keuken vulden, die afschuwelijke, bekrompen geesten, maar het kon haar geen bal schelen. Dit tweede proces was eigenlijk maar een slap aftreksel van het eerste. Dat eerste proces, dát was wat geweest. Toen was Rose een belangrijke figuur in het Amerikaanse communisme. Toen was ze nog belangrijk communistisch getrouwd en stond ze op het punt belangrijk communistisch te gaan scheiden. Toen was ze nog jong. Nu niet meer.

Nu hield de denkbeeldige pen op met krassen op het denkbeeldige schrijfblok. Rose trok zich nog verder terug van de gebeurtenissen die zich voor haar ogen afspeelden, haar eigen leven geteisterd door wanorde. 'Eaglin?' zei ze, een ronkende insinuatie onderbrekend.

'Ja, Rose?'

'Ga even mee naar buiten.'

Eaglin doodde de nerveuze blikken die het gevolg waren, en gebruikte zijn voorhoofd zoals een dirigent zijn stokje om het stemmen van zijn spelers tot zwijgen te brengen. Hij en Rose gingen naar buiten, de frisse lucht van de Gardens in.

De asbak was een zuivere fetisj: rechthoekig, glad, zwart graniet, zwaar genoeg om als deurstop te dienen voor een deur met dranger, of om een volwassene een gat mee in het hoofd te slaan. Als hij weer vol zat met Pall Mall-peuken, sjouwde je hem met beide handen naar de keuken en kieperde hem om boven de vuilnisbak van Alma Zimmer. Daarna even omspoelen in de gootsteen, want Alma, Rose' nukkige schoonmoeder, had duidelijk gemaakt dat ze hem weer glimmend terug wilde zien, ook al zaten er drie of vier rokers, Alberts kameraden, klaar om hun peuk uit te drukken als je terugkwam. Stel je voor dat je ruimte maakte in je bagage voor die asbak toen je Lübeck moest ontvluchten! Alma had dat gedaan. Wie weet wie die bagage moest meezeulen, wie krom ging onder het gewicht van die asbak en het in kranten verpakte Meissen-porselein? Alma zeer zeker niet. Kruiers, veronderstelde Rose, en als er geen kruiers voorhanden waren, Alma's broer Lukas of Alma's zoon Albert. Albert Zimmer. Rose' toekomstige echtgenoot, een rijke jood die zichzelf wijsmaakte dat hij Duitser was, zelfs nog toen de nazi's al marcheerden.

En wie kon zeggen wat er voor schatten waren achtergelaten ten gunste van deze dingen? De asbak, souvenir uit het bankkantoor van Alma's overleden echtgenoot, was een brok Duitse realiteit, geïmporteerd in weerwil van alle belemmeringen om de onwerkelijkheid aan de kaak te stellen van Alma's huidige omstandigheden, namelijk: de hoek van Broadway en Ninety-Second Street, de Knickerbocker Apartments. Een eenkamerflat op het eiland Manhattan, opvallend ingericht met wat er – afgezien van de asbak, het halve porseleinen servies, een paar belangrijke ingelijste foto's van mensen (Alma te midden van neven en nichten op wintersportvakantie in de Alpen; wat Rose betreft hadden het ook nazisouvenirs kunnen zijn) en gordijnen van Weense kant – verder nog meegenomen was. Een flat die minder een thuis was dan een herinnering aan het leven dat ze had-